

ASGARİ ÜCRET NASIL ARTTI?

21 Haziran 2023

Yıldırım Koç

Asgari Ücret Tespit Komisyonu'nun 20 Haziran 2023 günü yaptığı toplantısı sonrasında, 1 Temmuz'dan itibaren geçerli olacak asgari ücret açıklandı. Aylık net asgari ücret yüzde 34'lük bir artışla 8506,80 liradan 11.402,32 liraya yükseltildi. 2023 yılında Ocak-Mayıs döneminde TÜİK'e göre TÜFE yüzde 15,26 oranında yükselmişti. Haziran sonunda bu rakam yüzde 17'nin biraz üstünde olacağı benziyor. TÜFE'deki bu artışa karşın yüzde 34'lük bir zam yapıldı.

Asgari ücret nasıl, hangi etmenlerin ve dinamiklerin sonucunda yüzde 34 oranında artırıldı?

Bu soruya adım adım yanıt vermeye çalışayım.

İlk adım, Asgari Ücret Tespit Komisyonu'nun yapısı.

Bu komisyonun yapısı 4857 sayılı İş Kanunu (M.39) ile belirleniyordu. Birçok insanın dikkatinden kaçtı; ama İş Kanununda artık bu komisyonun yapısına ilişkin bölüm yok. 2.7.2018 gün ve 700 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (M.145) ile bu bölüm yasadan çıkarıldı. Asgari Ücret Tespit Komisyonu'nun yapısı Asgari Ücret Yönetmeliği ile belirleniyor. İş Kanunundaki bu bölümün niçin çıkarıldığı konusunda bir açıklama da yapılmadı. Yönetmeliğe göre, 15 kişilik Komisyon'un 5 kişisi, siyasal iktidarın kararlarına göre hareket edecek kamu görevlileri. 5 kişi, en fazla işçiyi temsil eden işçi sendikaları konfederasyonu (Türk-İş), 5 kişi de en fazla işvereni temsil eden işveren sendikaları konfederasyonu (TİSK) tarafından görevlendiriliyor. Özetle, siyasal iktidarın belirlediği üyeler hangi kesimin yanında olursa, asgari ücret onların görüşüne göre belirleniyor.

Asgari ücretin belirlenmesinde, bazı örgütler tarafından öne sürülen "açlık sınırı" veya "yoksulluk sınırı" gibi rakamlar dikkate alınmıyor. Bu nitelikteki rakamlar, propaganda amaçlı yararlıdır; ancak bunların hiçbirinin "bilimsel" bir değeri yoktur; çünkü kapitalist düzende ücretler çok farklı dinamiklerle belirlenir.

İşverenler açısından asgari ücretin belirlenmesinde hangi kaygı ve düşünceler belirleyicidir?

Eğer işverenler ağırlıklı olarak iç pazara üretim yapıyorsa, ücretlerin düzeyi, iç pazarın büyüklüğünü de belirler. Üretilenlerin satılabilmesi gerekir (ekonomi politığın teknik ifadesiyle, el konulan artık değer gerçekleştirilmesi gerekir). 24 Ocak 1980 istikrar programına kadar, Türkiye'de sanayileşmede ithal ikameci politika geçerliydi. Sanayiciler ağırlıklı olarak iç pazara üretim yapardı. O günlerde akıllı bir sanayici, işçi ücretlerinin bir düzeyin altına düşmesini istemezdi. Bu tarihten sonra ihracata dönük sanayileşme modeline geçilmesiyle, sanayicilerin uluslararası alanda rekabet edebilmesinde belirleyici unsur, işgücü maliyeti oldu. İhracata yönelen sanayicinin amacı da işgücü maliyetini mümkün olduğunca düşürmeye dönüştü. Günümüzde sanayiciler ve diğer kesimlerdeki işverenler için (özellikle turizm ve hizmet sektörünün diğer alt birimleri) en önemli amaç, işgücü maliyetinin mümkün olduğunca düşürülmesi. Üretilenlerin satılabilmesinde iç pazardan daha önemli olan, ihracat ve gelecek turistler. Bu nedenle, işverenler, doğal sınıf çıkarları gereği, asgari ücreti mümkün olduğunca düşük düzeyde tutmaya çalışıyorlar.

Türk-İş'in tavrı ne?

Esasında bu konuda bir tavır değişikliği ve ikilem söz konusu. Türk-İş'e bağlı sendikaların üyelerinin ortalama ücretinin asgari ücretin epeyce üstünde olduğu dönemlerde, asgari ücretin belirlenmesinde Türk-İş'in tavrı, "el elin eşeğini türkü çağıra çağıra arar" biçiminde özetlenebiliyordu. Günümüzde iş biraz farklılaştı. Sendika üyesi işçilerin ücret düzeyi ile asgari ücret arasındaki fark iyice azaldı; bazı sektörlerde asgari ücret artışından sendika üyeleri de yararlanmaya başladı (1989 Bahar Eylemleri öncesinde de böyle bir durum yaşanmıştı). Örneğin, 1 Ocak 2023 tarihinde yürürlüğe giren yeni asgari ücret sonrasında sendikalı işyerlerinde vasıflı işçi ile vasıfsız işçi ve kıdemli işçi ile kıdemsiz işçi ücretleri arasında hemen hemen ücret farkı kalmadı. 1 Temmuz 2023'ten sonra da benzer bir durum yaşanacak. Türk-İş açısından yaşanan ikilem de şu: Asgari ücretin artması artık sendikalı işçileri de doğrudan ilgilendiriyor. Asgari ücretin mümkün olduğunca artırılması artık sendika üyelerinin de yararına. Ancak asgari ücret çok artarsa, sendikaların işlevi kalmıyor. Kısa vadeli çıkarlarını çok iyi bilen bazı sendika

üyeleri, ücretinin Asgari Ücret Tespit Komisyonu (ve gerçekte siyasal iktidar) tarafından artırıldığını görünce, sendikaya ödediği aidata tepki göstermeye başlıyor. Sendikasız asgari ücretli ücretini tam olarak alırken, sendikalı asgari ücretli yaklaşık bir brüt bir yevmiye tutarındaki ücretinden (sendika aidatı) mahrum kalıyor. Bu nedenle, bu dönemde Türk-İş'in işi zor.

Peki, asgari ücretli işçilerin tavrı ne?

Sıradan işçi, en düşük bedel ve riskle en yüksek getiriye sağlama konusunda son derece gerçekçi politikalar izler. Ücretler, işçi ve işveren taraflarının karşılıklı gücüne ve mevcut kaynaklara göre belirlenir. Geçmişte asgari ücretli işçilerin hemen hemen hepsi sendikasızdı. Şimdi asgari ücretliler içinde sendika üyelerinin sayısı arttı. Ancak bakmamız gereken, sayıları yaklaşık 10 milyonu bulan sendikasız asgari ücretliler. Bu kesim bugüne kadar asgari ücretin artırılması için hiçbir eylem yapmadı. Eğer asgari ücretli yaklaşık 10 milyon işçinin yüzde 1'i (yaklaşık 100 bin kişi) Asgari Ücret Tespit Komisyonu'nun toplandığı gün Çalışma Bakanlığı'nın önünde gösteri yapsa, asgari ücret farklı olur. Asgari ücretliler, asgari ücretin artırılması için bugüne kadar parmaklarını oynatmadılar (hiç eylem yapmadılar). Peki, ne yaptılar? Son derece uyanık olan bu kesim, seçimlerden yararlanmasını çok iyi bildi. Siyasi partilerin bu konudaki politikasını çok iyi izledi. Seçim varsa, eylemsizlik tavrını sürdürdü, siyasi iktidara yaranmaya çalıştı. Güneş çarığı, çarık ayağı sıkar. Asgari ücretlinin ayağı çok sıkılırsa, örgütsüz olsalar bile toplumsal tepkiler gelişir mi, bilmiyorum.

Asgari ücretin tespitinde belirleyici olan siyasal iktidar, niçin 6 aylık enflasyonun (TÜİK/TÜFE) yüzde 17'nin biraz üstünde olacağı koşullarda yüzde 34 oranında bir zammı kabul etti?

Onlar da bir ikilem yaşıyor.

Türkiye ekonomisi, tarihinin en büyük krizlerinden birinin henüz başında. Rahmetli Demirel'in ifadesiyle, turpun büyüğü daha heybede. Neler göreceğiz, neler. Siyasal iktidar, bu krizden kurtulmada, ihracatın ve turizm gelirlerinin artırılmasını önemsiyor. Her ikisinde de ücretlerin düşürülmesi zorunlu. Diğer taraftan 2024 Mart'ında çok önemli bir seçim var.

Anlaşıldığı kadarıyla siyasal iktidar oylardaki düşüşe önem verdi.

AKP, 1 Kasım 2015 tarihindeki milletvekili seçimlerinde yüzde 49,50 oranında oy aldı. Bu oran 24 Haziran 2018 seçimlerinde yüzde 42,56'ya düştü. 14 Mayıs 2023 milletvekili seçimlerindeki oy oranı da yüzde 35,62 oldu. Ve henüz ekonomik krizin daha başındayız. Ve 9 ay sonra yerel seçimler var.

Siyasal iktidar, eğer sendikasız asgari ücretlilerin ve ücretleri asgari ücret düzeyine düşmüş sendika üyelerinin 6 aylık tepkilerini göğüsleyebileceğini düşünseydi, ekonomik sorunların çözümüne ağırlık verirdi. Böylece Türk Lirası'nın Dolar ve Euro karşısında fiyatını çok fazla düşürmeden, işgücü maliyetlerini düşürerek ihracatçılarımızı ve turizmcilerimizi rahatlatmayı amaçlardı. 2023 yılı Aralık ayında da, 2024 Mart seçimleri öncesinde asgari ücrete (belki de son kez) yüksek oranlı bir zam uygulardı. Ardından 4 yıl süreyle görünürde seçim olmadığı için de, ondan sonra işçi sınıfı için cehennem dönemi başlardı.

Ancak anlaşıldığı kadarıyla, siyasal iktidar, 2015 yılındaki yüzde 49,50'den 2023 yılındaki yüzde 35,62'ye düşüşü değerlendirdiğinde, risk almak istemedi. Ekonomik kriz derinleştikçe insanların siyasal iktidara öfkelenmemesi veya öfkelerini sınırlamak için asgari ücrete yüzde 34'lük bir zam yapıldı. Hem de asgari ücretlilerin de, Türk-İş'in de kitlesel eylemi veya başka türlü tepkisi olmadan.

Bakalım pahalılık ve hayatın daha da pahalılaşması nasıl gelişecek. Yıl başında 8500 liralık asgari ücret birçok insana yüksek gözüküyordu. Nisan-Mayıs ayları geldiğinde tepki oluşmaya başlamıştı. Şimdi 11.402 liralık asgari ücret herhalde Eylül-Ekim aylarında etkisiz kalacak.

Türkiye, arkeologlar için müthiş bir hazinedir; sosyal bilimciler için de o denli zengin bir ülke.